

ETUSIVU
UUSIN NUMERO
ARKISTO
LEHDESTÄ
UKK
KIRJOITTAJALLE
LINKKEJÄ
in English
HOME
NEWEST ISSUE
ARCHIVE
ABOUT
FAQ
WRITER'S GUIDE
LINKS
in Finnish
KIRJOITAJAKUTSU/CALL FOR PAPERS

Aune Kämäräinen

Valokuva-arkistot täynnä aarteita

Voidaan sanoa, että kuva-arkisto on museon kivijalka. Sen tärkeys näkyy sitä paremmin mitä enemmän aikaa kuluu arkiston perustamisesta. Tällöin korostuu myös kuvien sisältötietojen merkitys. Ilman tietoja valokuva jää vaille kontekstia. Monet suomalaiset kuva-arkistot ovat saaneet alkunsa yksityisten ihmisten tai yhdistysten, liikeyritysten ja seurojen toimesta.

Yksityisten ihmisten ja yhdistysten resurssit ovat rajalliset. Kuvien dokumentointi voi olla puutteellista tai olematonta. Kuvien joutuessa esimerkiksi jonkin luonnonkatastrofin kohteeksi tai kadoksiin nämä merkinnät ovat hyvin tärkeitä. Entä silloin, kun kuvien omistaja kuolee? Kuolinpesissä on suuret määrät tunnistamattomia kuvia, jotka ehkä heitetään pois tietojen puuttuessa. Sen vuoksi valveutuneet kuvien omistajat ovat tehneet tietojen liittämistyötä ja myös antaneet arvokkaat kuvat paikkaan, joka pitää niistä huolta: museoille tai laitoksille, joilla on asiallisesti hoidettu kuva-arkisto. Nykyisille valokuvaajille annetaan tärkeä neuvo: pitäkää rekisteriä kuvistanne, liittääkää niihin tiedot. Kaivattuja tietoja ovat: kuvan ottoaika ja -paikka, kuvassa näkyvä kohde, kuvaajan nimi ja muut henkilötiedot.

Kaupunki tilaajana

Helsingin kaupunginvaltuusto heräsi vuonna 1906 huomaamaan, että kaupunki muuttui nopeasti, kun vanhoja taloja purettiin ja uutta rakennettiin. Jälkimaailma varmaan olisi kiinnostunut tietämään, minkä näköistä Helsingissä oli aikaisemmin. Perustettiin Helsingin kaupungin muinaismuistolautakunta dokumentointiasiaa hoitamaan. Valokuvaajaksi valittiin *Signe Brander* (1869-1942) ja hänelle tehtäväksi aluksi kuvata purettavaksi määrättyjä rakennuksia. Myöhemmin aihealaa laajennettiin silloisia kaupunkinäkymiä ja kortteleita sekä muita laajempia näkymiä koskevaksi. Brander teki työtä kuusi vuotta, 1907-1913. Itse asiassa dokumentointi tapahtui viime hetkellä, sillä monia Branderin kuvaamia kohteita ei muutaman vuoden kuluttua enää ollut olemassa.

Työ oli raskasta ja vaivalloista. Pitkässä hameessaan Brander raahasi raskasta laakafilmikameraa pitkin kaupunkia, ja lasinegatiivit olivat painavia ja särkyivät helposti. Eikö ihmetelty naisista tällaisessa touhussa? Ei paljoakaan, sillä naisia oli jo runsaasti valokuvaajina. Kuvausta pidettiin naiselle sopivana työnä. Naiset toimivat kuvaajina ja myös omistivat valokuvaamoja. Monet kuvaamot olivat perheyrityksiä, joissa mies yleensä hoiti kuvaamisen ja vaimo laboratoriotyöt ja asiakaspalvelun.

Brander kuvasi tuona aikana 917 lasinegatiivia. Niistä tuli Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkiston perusta. Oikeastaan koko museo syntyi kuvien ympärille. Brander ei tyytynyt vain kuvaamaan yksioikoisesti taloja tai taloryhmiä. Hän halusi ihmiset, talojen asukkaat, mukaan. Brander kuvasi mielellään lapsia, ja naisena hän pääsi helposti heidän lähelleen. Näin syntyivät nuo kiinnostavat, aikakauden pukeutumista ja elämää kuvaavat otokset, joissa kuvaaja on komentanut koko talon väen seisomaan asuintalonsa eteen. Hieman jäykkiä ne ovat, mutta se johtui tekniikasta, joka vaati pitkiä valotusaikoja.

Branderin kuvat ovat jatkuvasti kovassa käytössä. Ollaan kiinnostuneita siitä, miten paikat ovat muuttuneet 100 vuodessa. Halutaan vertailla samoja paikkoja ennen ja nyt. Kuvia käytetään julkaisuissa, näyttelyissä ja mainoksissa.

Yhdistys keräsi vanhat kuvat

Iisalmessa vaikutti 1970 – 1980 -luvuilla valokuvaharrastajien yhdistys Iisalmen Kamera ry. Sillä oli monenlaista toimintaa: varsinaisen valokuvaamisen lisäksi elokuvaa, näyttelyitä, kurssseja ja tapahtumia. Yhdistyksen puuhamiehet lanseerasivat vanhojen Iisalmi-kuvien keruun, joka tuotti hyvän tuloksen. Kenkälaatikkoihin ja albumeihin unohtuneet kuvat tulivat päivänvaloon. Niistä vanhimmat olivat 1800-luvulta. Ilman niitä tieto kaupungin menneisyydestä olisi paljon köyhempää. Kuvat järjesteltiin ja niitä koskevat tiedot merkittiin muistiin. Kuva-arkisto päätyi sitten Iisalmen Kameraseuran huostaan, kun yhdistys lakkautettiin. Kameraseura puolestaan toimii nykyään kaupungin kulttuurikeskuksen yhteydessä. Kuvien käyttö on organisoitu, niistä pidetään näyttelyitä ja viimeksi toteutettiin merkittävä kirjahanke vanhasta ja uudesta Iisalimesta ”Iisalmi ennen ja nyt”. Siinä on vertailtavissa sama paikka ennen ja nyt. Tästä teosta kameraseura sai vuonna 2019 kaupungin kulttuuripalkinnon.

Kuvakokoelmilla on kohtalonsa

Vanhoille kuville ei suinkaan aina käy hyvin. Monessa tapauksessa suuren ja arvokkaankin kuvakokoelman pelastuminen on ollut sattumanvaraista. Kuvakokoelmia on yksityisillä ihmisillä, laitoksilla, valokuvaamoilla, liikeyrityksillä, lehdistä ja kustantamoilla. On myös kaupallisia kuvatoimistoja. Alkuperäisen omistajan kuollessa tai yrityksen lopettaessa toimintansa on tärkeää päättää, miten kuvien käy. Näin on kuvakokoelmia joutunut hukkaan tai kokenut merkillisiä vaiheita. Parhaimmissa tapauksissa omistajataho on ymmärtänyt antaa kuvansa joko paikalliselle museolle tai Kansallismuseon kuva-arkistolle.

VB-valokuvakeskus syntyi Kuopioon

Puolalaisyntyinen *Victor Barsokevich* (1863-1933) piti Kuopiossa valokuvaamoä 1887-1926. Kuvaamo oli ennen vuotta 1887 kuulunut *Adele Sallinille* (1857-1944). Victorin ja Adelen mentyä naimisiin kuvaamo jäi aviomiehen nimelle. Hän rakennutti Kuninkaankadulle tilavan puotalon, joka oli perheen koti ja valokuvaamo. Aikansa valokuvaajien tapaan Barsokevich laajensi toimintaansa maaseudulle. Hänet voi tilata ikuistamaan perhejuhlia tai paikallisia tärkeitä tapahtumia. ”Barssi” kuvasi paljon myös ilman tilausta, ihmisiä, lemmikkieläimiä, kansanelämää ja paikkoja.

”Ukko Barssin” liiketoiminnan jälkeen kuvien ja negatiivien kohtalo oli jotenkin epävarma. Niitä oli paljon, 70 000 lasinegatiivia. Vuosien kuluttua lasinegatiiveja löytyi yllättävistäkin paikoista, kuten kerrotaan niitä löytyneen purettavan tallirakennuksen ylisiltä heinistä. Tällöin tulivat mukaan kuvien oikea puhdistus ja restaurointi. Barssin kuvien säilyvyys on ollut hyvä, ja niistä on saatu laadukkaita uusia vedoksia.

”Barssin” kuvia vaalimaan perustettiin 1982 Victor Barsokevich -seura ry, joka kunnosti samana vuonna Barsokevichin talon Kuopion Kuninkaankadulla VB-valokuvakeskukseksi. Keskus antaa lisänsä kaupungin museotarjontaan ollen suosittuna käyntikohteena avoina yleisölle. Kuvia on sittemmin käytetty useissa julkaisuissa. Kuopion museo piti 1981 näyttelyn ”Kuvia vuosisadan vaihteen Kuopiosta” julkaisten samalla ansiokkaan näyttelyluettelon.

Viipuri-kuvien ihmepelastus

Eino Partanen (1902-1962) oli valokuvaajana itseoppinut. Hän oli syntynisn Karjalasta Jääskestä, mutta perusti ensimmäisen liikkeensä Tampereelle. Sieltä Helios Oy:n toiminta laajeni Viipuriin ja Helsinkiin. Ateljeehen tulivat asiakkaat kuvauttamaan vihki-, lapsi- ja henkilökuviaan, mutta kuvaajaa tilattiin myös maaseudulle, jossa Partanen kuvasi kohteita myös omiin kokoelmiinsa. Partanen palveli valokuvauksen harrastajiakin myyden heidän tarvitsemiaan kemikaaleja ja laitteita. Hän suomensi ja kustansi amatöörikuvaajille tarkoitettuja opaskirjasia, toimi Viipurin kaupunginteatterin valokuvaajana ja painatti otoksistaan postikortteja. Viipuria hän kuvasi paljon.

Viipuri-kuvien dramaattinen historia meni sukulegendan mukaan näin. Partanen oli liikkeessään talvisodan aikana. Venäläisarmeijan lähestyessä hän päätti monien muiden kaupunkilaisten tavoin paeta suomalaisten linjojen taakse. Hän ei kuitenkaan halunnut jättää tärkeimpiä kuviaan pommitusten armoille, vaan pakkasi lasinegatiivit matkalaukkuihin ja lähti jalkaisin kohti päämääräänsä kantaen vuoron perään yhtä matkalaukkuja ja palaten hakemaan toisia. Kulku oli hidasta, sillä lasinegatiivit olivat painavia. Tämä tapahtui vain viikkoä ennen talvisodan rauhan tekoa. Partanen pääsi kuvineen suomalaisten puolelle – ja vain muutama negatiivi meni matkalla rikki. Kuvat muodostavat hienon Viipuri-aiheisen kokoelman, joka oli pitkään yleisöltä näkymättömissä. Kun perustantav vihdoin päätti antaa sille julkisuutta, kokoelma saavutti suurta suosiota ja ihmetystä. Kuvia on ollut esillä eri museoissa, mm. Viipurin vanhassa taidemuseossa filiaaliaan pitävän Eremitaasin tiloissa. Siitä on 2000-luvulla koottu useita näyttelyitä ja kirja.

Museovirasto nosti valokuvien arvostusta

Vanhojen valokuvien arvostus oli pitkään vaatimatonta. 1980-luvulla se elpyi. Kansallismuseon kuva-arkisto oli toimelias julkaisten oppaita vanhojen kuvien tunnistamisesta ja säilytyksestä. Kuva-arkiston yli-intendentti SirKKu Dölle oli aktiivinen. Hän opasti mielellään arkiston käyttäjiä ja harjoitti kuvia koskevaa valistusta. Valokuvaaja Istvan Kecskemeti hallitsi kuvateknikoiden tunnistamisen ja osasi myös valmistaa toonattuja kuvia, joita tarvittiin mm. näyttely- ja julkaisukäytössä ja mainonnassa.

Museovirasto otti vastaan laitoksilta ja yksityisiltä ihmisiltä usein lahjoituksina saatuja valokuvia jo 1800-luvulla. Kuva-arkisto sijaitsi Kansallismuseossa rakennuksen ja avauduttua yleisölle 1916, myöhemmin Helsingin Nervanderinkadulla päätyäkseen nykyiseen paikkaansa Sturenkadulle. Arkistossa on hyvät tilat tutkijoille ja palvelu moitteetonta. Paperikuvien säilytysolosuhteet ovat hyvät, mutta paperikuvien tilaa vievyyden kannalta on kuvia digitalisoitu. Nykyisin kuva-arkistossa on yli 150 000 digitalisoitua kuvaa.

Kuvien säilyttämisen ongelma

Verrattuna aikaan muutamia kymmeniä vuosia takaperin valokuvaus on kokenut suuren muutoksen. Kun aikaisemmin kamera oli melko kallis ja vain harvat omistivat sellainen, nyt kuvaamisesta on tullut jokamiehen ja -naisen toimintaa. Kamerat ovat pienentyneet ja tekniikka on parantunut. Kuvataan paljon. Vain harva huomaa kuvien dokumentoinnin merkityksen. Kuvaaminen on digitalisoitunut. Analoginen valokuvaus on jäänyt marginaaliin digitaalisen kuvauksen rinnalla. Kuitenkin filmille kuvaaminen on edelleen suhteellisen suosittu harrastus. Mustavalkoisia ja värikuvia kuvataan myös taideteoksiksi.

Alan julkaisuissa valokuvien säilymisen ongelma on usein esillä eikä lopullista ratkaisua liene vielä löydetty. Allekirjoittaneella oli 1990-luvun alussa, toimiessaan Lapin yliopiston Arktisen keskuksen rakentamisessa näyttelypäällikkönä työnä mm. tutkia tulevan kuva-arkiston laatimista ja kuvien säilyttämistä digitaalisessa muodossa.

Digitaalinen tallentaminen oli vielä uutta kuten koko tietokonemaailmakin. Kuvaavaa ajankohdalle on, että yliopiston keskustietokone täytti melkein yhden huoneen eikä laitosten työntekijöiden henkilökohtaisen tietokoneen saantia pidetty tärkeänä. Saadun vihjeen kannustamana menin tapaamaan Amanita Oy:n johtajaa Kai Linnilää, joka omistautui siinä vaiheessa kuva-arkisto -asialle. Kirjailija Kaari Utrio oli miehensä Kai Linnilän kanssa perustanut kustantamo Amanita Oy:n Somerniemelle. Tulevien kuvateosten toteuttamista silmällä pitäen perheyrittys oli perustanut kuva-arkiston ja ryhtynyt hankkimaan sille sisältöä. Linnilä oli perehtynyt aikaisensa tiedon mukaisesti, että ensin käyttökelpoisena pidetty CD-levy ei olisi paras ratkaisu, vaan sen ohittivat muistitikku ja -kortti. Siten talletettujen kuvien säilyvyys riippuu myös säilytyspaikan lämpötilasta ja kosteudesta – kuten paperikuvienkin. Kuvia ei saa altistaa millekään säteilylle, jos aikoo niiden säilyvän. Mitä noiden keskustelujen jälkeen onkin keksitty, ei liene vielä laajasti käytössä. Ja tutkimus jatkuu.

Kirjoittaja on taiteen kandidaatti Tnideteollisesta korkeakoulusta, yht. kand. (tiedotusoppi) Tampereen yliopistossa sekä opiskellut kulttuurihistoriaa ja taidehistoriaa Turun yliopistossa. Hän on työskennellyt suunnittelijana Lapin yliopistossa, rehtorina Hiiden Opistossa ja toimittajana useissa sanoma- ja

aikakauslehdissä. Nykyisin hän on vapaa toimittaja.

Painetut lähteet:

Karjanoja, Matti. *Rinnastuksia Signe Branderin kuviin Helsingistä*. Tammi, 1983.

Kleemola, Olli & Pitkänen, Silja, toim. *Photographs and History. Interpreting Past and Present Through Photographs*. Cultural history, Kulttuurihistoria 15. University of Turku, 2018.

Krogerus, Tellervo. Ukko Barssi: Kuvia vuosisadan vaihteen Kuopiosta. Kuopion Isänmaallisen Seuran toimituksia. 1979.

Neuvonen, Petri, toim. *Kävelyretkiä 1930-luvun Viipurissa: Eino Partasen valokuvia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

Signe Brander 1869-1942, Helsingin valokuvaaja. Helsingin kaupunginmuseo, 2004.

Valokuvaaja Victor Barsokevitch 1863 – 93. Kuopion museo. Kulttuurihistorian osaston julkaisuja 2: 1987.

Muut lähteet:

Intonen, Jari. Haastattelu. Iisalmen Kameraseura ry. Iisalmi 27.1.2020.

Linnilä, Kai. Haastattelu. Somerniemi 2015

Partanen, Raimo. Haastattelu. Helsinki 20.1.2020.